

Vita Emese Moszkva tér, végállomás?

RECENZÍÓ PŐCZE FLÓRA (2014) *A MOSZKVA TÉR GYERMEKEI* C. KÖNYVÉBŐL
(LIBRI KIADÓ, BUDAPEST)

„A hajléktalanná válásnak rengeteg oka lehet (gyermekkorai traumák, társadalmi izoláció, drogfüggőség, alkoholizmus, elmebetegség stb.), az okok mögött egyéni életutak állnak. Ha megkérdezel az utcán egy csövest, hogy került oda, valószínűleg nem azt fogja válaszolni, hogy „testvérem, társadalmilag izolálódtam”, hanem a múltjáról fog mesélni.” (Pőcze: 2014: 49).

Pőcze Flóra második, bővített kiadásban megjelent könyve, mely a szerző szakdolgozatának alapjául is szolgált a Moszkva téri hajléktalan emberek egy csoportjának mindennapjaiba kíván betekintést nyújtani. Szerzőnk nemcsak Roki, Butyi, Bea, Max, Pluss, Tüsi, Kera, Dava, Rasztás és a többiek élettörténetébe avatja be olvasóit, hiszen mint írja, e történetek és szereplők bár változnak, a sémák ugyanazok a Moszkván, a Blahán, a Kálvinon és egyáltalán ahol összeszokott nagyvárosi galeri él. A könyvben leírt történetek tehát alkalmasak a hajléktalan létéről való általánosabb összefüggések megállapítására, és reflektálnak a jelenség egészére, azaz nagy valószínűséggel mondhatjuk, hogy a Moszkvásokéhoz hasonló normák és szabályrendszerek alapján szerveződnek más városi hajléktalan közösségek is.

Pőcze az Eötvös Lóránd Tudományegyetem társadalmi tanulmányok szakos hallgatójaként vállalkozott arra, hogy *résztevő megfigyelő*ként két hónapon át etnográfiai kutatást folytat a téren ahhoz, hogy megértse és megismertesse a galeri normáinak működését, annak szabályait, kapcsolathálózatát, valamint a csoporttagok küzdelmét az életben maradásért, miközben próbálja leépíteni a hajléktalan emberekkel szembeni előítéleteket.

„Társadalomtudósként egyre inkább kíváncsivá tett az itt élő közösség: szerettem volna kideríteni, hogyan, milyen normák alapján épül fel, hogyan tartják/tarttatják be egymással a tagjai a szabályait, milyenek a baráti-családi kapcsolatok, miként jellemezhető a csoporton belüli kapcsolathálózat” (Pőcze 2014: 7).

A bevezetőben a szerző munkájának célja mellett röviden utal az általa használt módszertanra, valamint a tér lakóinak történetiségére. Ezt követően a galeri tagjai által belakott főbb helyszíneket mutatja be, melyek közül mindenkinek megvan a maga saját funkciója, még a metróépület oldalában sorakozó kis ki- és beugróknak is, amelyek tárolásra illetve fekvőhelyül szolgálnak. Ezen kívül a tarhálásnak,¹ az italozásnak és beszélgetésnek, az alvásnak is mind megvan a maga helye. A csoport tagjainak egyik fő bázisa a téren álló ringlófa, találkozóhely és

1 Kéregetést jelent.

külön szabályok vonatkoznak rá, mint pl. hogy az ott tárolt italkeverésre használt műanyagüvegeket, szemetet zsákba gyűjtik, a fa tövében senki nem végzi a szükségleteit és a fa környezet rendszeresen felsöprik egy árustól kölcsönkért seprővel.

Az *Első nap a Moszkván* című fejezetből részben megismerjük a kutató terepre való belépésének körülményeit és a befogadás kezdetleges fázisát. A szerző már az első pillanattól fogva világossá tette, hogy ki ő, és miért van ott, a továbbiakban pedig nem számolt be arról, hogy beilleszkedése során nehézségekbe ütközött volna. Munkájában segítségére volt egy punkkoncertekről ismert barátja, aki kapcsolatban állt a Moszkva téren lakókkal, akik kint léte alatt nemegyszer féltő gondoskodással vették őt körül, pl. nem engedték koldulni („a rengeteg átjáró ember miatt a galeri tagjai soha nem engedtek a szökőkúthoz” 22. o.). Kierkezéséről és fogadtatásáról a következőket írja:

„(...) csendben leültem Norbi (közvetítő személy – megjegyzés tőlem) mellé, aki elkezdett nekem mellékes, hétköznapi dolgokról mesélni. Nem nagyon merem megszólalni, a többiek pedig nem vettek tudomást arról, hogy leültem a közelükbe. Egyszer csak Rasztás leguggolt mellém, és azt mondta: „Te vagy a Flóra? Norbi mondta, hogy szeretnél tőlem valamit.” Kedvesen mosolygott, én pedig gyorsan elmeséltem a tervemet, meg hogy mi a résztvevő megfigyelés, és hogy miért is vagyok itt. Vártam a reakcióját. Legnagyobb megdöbbenésemre azt mondta, nagyon szívesen válaszol minden kérdésemre.” (Pöcze: 2014: 30).

A könyv további részében Pöcze Flóra nekilát szereplői meséltetésének, és ő maga is mesél, 165 oldalon keresztül, egy olyan világról, amelyben a hősök egyben antihősök, ahol semmi sem fehér vagy fekete, jó vagy rossz, „mert minden pusztán nézőpont kérdése” (147. o.). Alapértékek természetesen vannak, ezek betartását segíti a formálisan vagy informálisan elfogadott vezető léte, aki gondoskodik arról, hogy a gyengébbeket ne érje jogtalan sérelem és mindenki egyformán részesüljön a közösen megszerzett dolgokból – ez rendszerint az ital, a bor és kóla, melynek napi beszerzése közösségi érdek. A személyes konformitás, az ennivaló és a szer beszerzése már magánügy.

A mindenkori résztvevő megfigyelő számára nagy kihívás kutatói kívülállóságának, objektivitásának megőrzése, különösen, ha olyan közeli viszonyba kerül kutatót alanyaival, mint szerzőnk, aki osztotta a közösség tagjainak a punkfilozófiáját és életérzéseit.² További jó példa erre, hogy a szerző nyelvhasználatban is osztozik a Moszkva tér gyermekeivel, melyhez eligazodást kötet végén található szlengszótár nyújt.

Mindezek ellenére Pöcze Flórának sikerült felülkerekedni személyes érzésein, így korántsem idealizálta a galeri tagjairól alkotott képet, és ha nem is tudott minden helyzethez objektíven viszonyulni, törekedett több nézőpontból bemutatni ezeket a situációkat.

A könyv gördülékeny stílusa révén széles olvasói réteg számára lehet élvezhető és elgondolkodtató olvasmány, viszont, aki alapos tudományos kultúrantropológiai munkából kíván dokumentálni, az ne a Moszkva tér gyermekeiben keresgéljen. Ugyan találunk benne olyan dokumentarista leírásokat, melyek a tudományosság igényét tükrözik, a könyv összességében

2 Bővebben lásd: Élni fog, él, élt c. fejezet.

inkább a visszaemlékezés, a memoár vagy a kötöttségmentes (terep)napló jegyeit hordozza magán. Egyrészt férnek el benne a dokumentumszerű leírások, a szerző szereplőjéhez címzett, főszövegbe ékelt kiszólásai, valamint Butyi félelmes és fájdalmas veresei. Nyelvezete könnyed, humoros és ironikus, olykor nyers életszaggal átítatott: „Az alkohol öl, butít és nyomorba dönt – ez az alaptézis, de mi van akkor, ha már kapásból nyomorban élsz hajléktalanként?” (57. o.) Egyrészt erőssége, hogy képes visszaadni a hajléktalanság életérzését a maga kötöttségeiben és szabadságában, másrészt, hogy olyan közel visz kutatásának alanyaihoz, ahol a stigmán túl az olvasó könnyűszerrel behelyezheti magát az egyes szereplők törékeny sorsába, miközben a szerzővel együtt éli át mennyire relatív a jó és a rossz, és mennyire nehéz egyértelmű ítéleteket alkotni.

Pöcze Flóra könyve rendkívül aktuális kiváltképp olyan időkben, amikor a társadalmi periferiára szorulók száma egyre növekszik, és a már periférián élők helyzete egyre sivárabb, kilátástalanabb s a társadalmi elidegenedés, és közömbösség felülmúlja a változást serkenető előítéletek levetkőzését és a szolidaritást.